

Tunyogi Csapó Gábor

Gondolatok a sötétzárkában

Hát, amint látják, hölgyeim és uraim, ez itt egy sötétzárka. Hogyan, kérem? Önök semmit sem látnak? Akkor nagyon is jól látnak. Hiszen ez teszi a sötétzárka lényegét: az ember nem lát semmit.

Egyébként jobb is, ha nem látnak engem. Huszonegy éves férfiként nem vagyok talán csúnyább, mint kortársaim, de éppen most aligha nyújtanék bárki számára is épületes látványt. Egy kicsit áthajtottak a húsdarálón. Közben elveszítettem néhány fogamat, s attól tartok, szétmorzsolódott az orrcsontom, alighanem elrepedt néhány bordám is... Ilyen kezelés után még egy Mr. Univerzum sem festene valami jól.

Mindez – ami pusztán a testieket érinti – egyáltalán nem olyan rossz, mint ahogyan Önök vélik. A fogaim, az én koromban, nyilván nem nőnek már ki, de pótolni lehet őket. S a legtöbb bokszolónak egyáltalán nincs orrcsontja. A bordák? Ó, azok összefornak valahogy... Egy egyszerű autóbalesetben jobban kikészülhet az ember, mint ahogyan engem készítettek ki ez alatt a kétórás, úgynevezett kihallgatás alatt. Az embert utólag össze lehet fércelni. Nem akarom azt állítani, hogy az ember el tudja felejteni az ilyesmit, de képes együtt élni a rossz emlékekkel.

Az igazán rossz, sőt egyenesen rettenetes abban áll, hogy efféle dolgok egyáltalán megtörténhetnek ezen a világon, és meg is történnek, ráadásul olyan semmitmondó, nevetséges okból, mint az én esetemben.

Ezért az egész nyomorúságért természetesen az ostoba gyomromat terheli a felelősség. Tudják, ezzel valami nincs rendben. Vagyis... Amíg emésztőszervként kell működnie, minden rendben halad, talán még a patkószeget is feldolgozná, ha azt adnék neki, de vannak olyan nem testi természetű dolgok, amiket egyszerűen nem visel el. Örült gyomor, amint említettem, nem is kedvelem, de mit tegyek, ha egyszer az enyém? Most ebbe a sötétzárkába juttattott.

Persze ahhoz, hogy megértsék, miként lehetséges ez, tudniuk kell, hogy egy olyan ország polgára vagyok, ahol kereken tízmillió ember egyetlen nagy családként él, és jóságos szigorával egy igen-igen bölcs, valóság-gal zseniális atya szorítja rá őket arra,

hogy boldogok legyenek. Mert a bölcs, jóságos és zseniális atya mindig szól hozzánk, mindenekelőtt egyetlen újságunk címlapján. (Miert is lenne szükségünk többre?) Hatalmas hangja az étert is betölti. Nap mint nap elmondja nekünk, mily felbecsülhetetlen boldogság számunkra, hogy atyai vezetésével menetelhetünk a ragyogó jövő felé. A jelen rejteget még bizonyos nehézségeket, de a jövő, ahová ő vezet minket, elképzelhetetlenül szép lesz, és mindnyájunkat mindenért gazdagon kárpótol majd. Ó igen, csodálatosan felemelő érzés ilyen országban, egy ilyen bölcs, jóságos és zseniális apa vezetés-e alatt élni!

Sajnos ismételt el kell mondania nekünk azt is, hogy egy ilyen ország-nak, mint a miénk, s egy ilyen nagy férfinak, mint ő, sok gonosz ellensége van a külvilágban. És ezek ellen fel kell vértetni magunkat. Ó, mindenki atyja, természetesen folytonos éberséggel őrködik, de ha boldog jelenünk és paradicsomi jövőnk megvédéséről van szó, akkor mindnyájunknak egy húron kell pendülnünk. Ez magában véve logikus is, és minden rendjén is lett volna, ha nem lenne ilyen lehetetlen gyomrom.

Mert tudják, én diák vagyok – pontosabban: voltam. Hogy most mi vagyok, ne kérdezzék! De ez már nem is fontos. Ellenben nagyon fontos, hogy mi, diákok eddig felmentést kaptunk az alól, hogy három évig szolgáljunk a boldog nép hadseregében. A ragyogó jövőbe vezető úton ugyanis sok jól képzett koponyára van szükség, és ilyeneket nem lehet csak úgy leakasztani a szőgről. Ezért a végsőig kiszipolyoznak minket, tanulókat: nyomorúságosan berendezett diákkotthonokban összepréselve – mindegyikünk csak egy ágyat, egy szekrényt és a Nagy Atya egy képmását mondja magának –, alultápláltak, s télen félig megfagyva gürcölünk éjjel-nappal, hogy eleget tegyünk vizsgakötelezettségünknek, s aki ezt nem győzi... Na, annak nem szeretnék a bőrében lenni, arra ugyanis megharagszik a Nagy Atya, és „elküldi valahová”, ahogy mondják, de senki sem tudja, hová. Mindenesetre az ilyen emberek nyomtalanul eltűnnek, többé nem hallani róluk, és persze nem is jut eszébe senkinek, hogy kérdéseket te-

gyen fel. Mire lenne az jó? Nyilván engem sem fog keresni senki.

Tehát nagyon jó okai vannak annak, hogy eddig megkíméltek minket a katonai szolgálattól. Még a Nagy Atya sem képes lehetlent kívánni tőlünk. Én például idáig négy sikeres szemesztert tudhatok magam mögött, s a nyolcadik végén gépészmérnök leszek – akár tetszik, akár nem, ugyebár!? Hogyan töltsék le ez idő alatt még három évet a hadseregben is? Lehetetlen!

Lehetetlen? Nevetnem kell! A zseni nem ismeri ezt a szót. És nem mondtam-e már önöknek, hogy a mi Nagy Atyánk zseni? Ó igen, ő lehetővé teszi a lehetlent. Ezelőtt... Ezelőtt... Te jó ég, mikor is történt ez? Tudják, ebben a sötétségben az ember elveszíti az időérzékét. Mondjuk hát: ezelőtt néhány nappal összetrombitáltak minket – a természettudományi kar hallgatóit – az auditorium maximumba. Egyik testvérünk jött el odafeletről – személyesen a Nagy Atya megbízásából –, hogy valami rendkívül örvendetes dolgot közöljön velünk. A Nagy Atya nem feledkezik meg rólunk, egy pillanatra sem! El is töprengett azon, milyen megszegénítőnek, milyen elviselhetetlennek érezhetjük, hogy nem veszünk részt boldog hazánk védelmezésében! Nem, ilyen szégyen elviselését nem lehet tovább elvárni tőlünk! A következő szemesztertől heti négy órában a hadsereg tisztjei tartanak majd nekünk elméleti oktatást, és a három hónapos nyári szünetből két hónapot katonai kiképzőtáborokban tölthetünk el. Ez véget vetne a minket élt lealacsonyító igazságtalanságnak, hála a Nagy Atya gondoskodásának. Éljen, éljen!

A hatalmas teremben mindenki felugrott – lehattunk vagy kétezren –, és ritmikusan tapsolva kiáltotta: Éljen, éljen, éljen! Mindenki – kivéve engem, de ez az ostoba gyomrom miatt volt, amely már az odafentről jött testvér szárnyaló beszéde alatt felfordult; ha nem lett volna olyan üres, hánynom kellett volna. És amikor a többiek felugrottak, még gonoszabb sztrájkba fogott: összerándult, és úgy viselkedett, ahogyan egy jól nevelt gyomornak csak a gyomorszájban rejtőzködő, és tudományosan napfotatnak nevezett ideggyócra mért ke-

mény ütés után szabad viselkednie. Ez iszonyúan fáj, de sokkal rosszabb, hogy az ember egyáltalán nem kap levegőt. Tehát nemcsak nem tapsoltam velük, a lelkesedés még a székről sem volt képes felemelni, hanem ülve maradtam, és kétségbeesetten kapkodtam levegő után.

Két nappal később behívtak a személyzeti osztály irodájába, ahol két jól öltözött és igen sportosan ható férfit találtam. Ő, a testvérek igen barátságosak voltak! Csak azt szerették volna megtudni, hogy a nagyszerű újság kihirdetése után miért nem osztottam az általános lelkesedést. Siettem biztosítani őket, hogy nagyon is lelkes voltam, és csak egy hirtelen gyomorgörcs akadályozott meg abban, hogy lelkesedésemet kifejezésre juttassam. A két férfi erre még barátságosabbá vált, és részvevően aziránt érdeklődött, mióta vannak ilyen gyomorgörcseim. Amikor azt mondtam, hogy ez volt az első alkalom, jelentőségteljes pillantásokat váltottak, és felszólítottak, hogy menjek velük. Ilyen gyomorfájdalmakkal nem lehet tréfálni, vélték, s alapos kivizsgálásra van szükségem.

Nos, ők alaposan kivizsgáltak engem. Mindenekelőtt azt akarták tudni, kitől és milyen sötét csatornákon keresztül kapom a piszkos bért mocsok aknamunkámért. Mivel nem tudtam megválaszolni ezeket a kérdéseket, mintegy két órán át kezeltek, és végül belöktek ebbe a sötétzárkába, ahol – mint mondták – lesz időm és lehetőségem arra, hogy alaposan megfontoljam a dolgot.

Itt kuporgok tehát, és nem csupán időm és lehetőségem van a megfontolásra és a gyomrom szidására, hanem anyagom is van hozzá bőven. Mert nézzék csak! A gyomor egy egészen közönséges testrész, világosan körvonalazott biológiai feladatokkal bíró szerv. Hogy jön ahhoz, hogy olyan döntéseket hozzon, amelyeket csak egészen más síkon lehet meghozni? Hiszen az a kérdés, hogy az ember együtt tapsoljon-e a többiekkel, mégiscsak morális kérdés, talán etikai kérdés is, de semmi esetre sem vegetatív! Ennél fogva akarati kérdés is, vagyis ilyennek kellett volna lennie, én azonban hozzá sem jutottam ahhoz, hogy felismerjem a kérdést: a gyomrom és a napfonatom megelőzött, és nem csupán döntöttek, hanem cselekedtek is, s ezzel engem döntés- és cselekvésképtelenné tettek. És ez sehogy sem tetszik nekem, mondhatom önöknek! Beletörődtem abba, hogy nem, vagy alig vagyok képes befolyásolni testem vegetatív funkciót. De fordítva? Kérem szépen! Semmi kifogásom az ellen, hogy a gyomrom tőlem függetlenül, csendben és nyugodtan elvégzi munkáját, épp ellenkezőleg, nagyon is örülök, hogy

nem kell még ezzel is törődnöm. De fordítva? Nem, ezt nem tűröm, nem akarom tűrni!

Ennek semmi köze ahhoz a kérdéshez, vajon a gyomrom előzetes döntése hamis volt-e, vagy helyes. Már rég teljesen elegendem van az örökös lelkesedésből, tehát egyáltalán nem akartam volna együtt tapsolni a többiekkel, következőképpen akaratom ellenére kellett volna együtt tapsolnom velük. Hohó! Attól félek, hölgyeim és uraim, hogy a dolog egyáltalán nem ilyen egyszerű. Tehet-e valamit egyáltalán az ember saját akarata ellenére? Hiszen amit az ember végső soron tesz, azt többnyire azért teszi, mert azt akarja tenni. A sűrűn alkalmazott kifogás: „Ő, ezt egyáltalán nem is akartam!”, szinte mindig kegyes hazugság, és nem annyira magára a tetterre vonatkozik, hanem inkább az esetleges, valóban nem akart következményekre. De nem ez az alapkérdés. Sokkal inkább arról van szó, hogyan tehet az ember valamit ténylegesen saját akarata ellenére. Vegyük csak ezeket a bárgyú hurrá-összejöveteleket! Oda akarunk menni? Dehogy! De odamegyünk, tehát mégiscsak akarunk. Akarunk tapsolni és bőmbölni? Nem. De megesszük. Tehát mégiscsak akarunk. Kicsit általánosíthatjuk is a kérdést. Mondják csak! Akarnak önök dolgozni? Nem vonom kétségbe, hogy léteznek olyan emberek, akik akarnak, fogadok azonban, hogy önök közül a legtöbben arcuk verejtéke nélkül szeretnék enni kenyérüket, ahogyan én is. És mégis valamennyien dolgozunk. Ez megintcsak azt jelenti: végső soron mégis akarunk dolgozni. Így aztán szerencsésen el is jutottunk Ádámhoz és Évához, akik persze szintén nem akartak enni a tiltott fáról – de ott volt a gonosz kígyó, nemde? Na, nyilván ismerik a történetet; de hébe-hóba egyáltalán nem haszontalan végiggondolni a dolgokat, illetve egészen az elejükig követni őket. Mert hát hogyan is festett valójában a dolog? Ádám és Éva egyáltalán nem gondolt arra, hogy egyik a tiltott gyümölcsből, de aztán Éva hagyta, hogy a kígyó rászedje, Ádám pedig hagyta, hogy Éva elcsábítsa, s a végén mégiscsak akartak enni a gyümölcsből, hiszen megtették; ha valóban nem akartak volna, ott is hagyhatták volna a fán.

S ez azt jelenti, hölgyeim és uraim, hogy egyáltalán nem létezik önálló akarát. Az akarát eszköz – minden esetre készséges eszköz –, amelyet az ember így vagy úgy használ, aszerint hogy milyen célt szeretne elérni. Tehát egyáltalán nem az akaraton múlik a dolog, hanem a célon, amelynek érdekében éppen az akarattal kényserítjük magunkat olyan dolgok megtételére, amelyeket egyáltalán

nem szeretnénk megtenni. Így tekintve a dolgot, felesleges minden fecsegés a szabad akaratról; szabad akarát nincs, csak szolgál-akarát van, s a kérdés csak az, kit vagy mit szolgáljon, és ez természetesen már nem akarati kérdés.

Amitől persze nem lesz egyszerűbb a dolog. Ki dönt hát az akarát használatáról? Az értelem? Az érzelmek? A vágyak? A külső kényszer? Például miért megyünk el ezekre a bárgyú összejövetelekre? Egyáltalán: Miért engedik az emberek, hogy birkaként tereljék őket? A birkákat meg tudom érteni: náluk ez ösztön dolga; ha nem terelik őket, akkor szépen követik a vezérürit. Az emberek azonban nem birkák! Nem is lenne szabad úgy tenniük, mintha azok lennének; nem is igen kedvelik ezt, mégis így tesznek, többnyire félelemből és szorongásból. És szemmel láthatóan ezt nem akarja elviselni a gyomrom. Nem! Ez nem méltó az emberhez! Az embernek nem lenne szabad hagynia, hogy a félelem ide-oda taszítgálja. Természetesen a félelemnek is megvan az értelme: az az egér, amelyik nem fél a macskától, nem él sokáig. Tanácsos, hogy az ember is óvakodjék az oroszlánoktól, tigrisektől vagy farkasoktól. Óvakodni azonban más, mint félni. Az embernek elvileg nem lenne szabad félnie, és nem lenne szabad, hogy a félelem uralkodjék rajta. Vajon lehetne-e másképp is kormányozni az embert? Nos, belátom, hogy itt nagyon is helyénvalóak bizonyos kétségek. Lehetséges, hogy más nyelven nem ért az ember. Mégis ragaszkodom hozzá: nem lenne szabad, hogy a félelem kormányozza, vagy legalábbis, hogy csak a félelem irányítsa; ezt ugyanis nem viseli el a gyomra.

Mert nézzék csak! Nem csupán az én gyomromról van szó. No jó, az talán túlérzékeny, de előbb vagy utóbb az átlaggyomor is fellázad. Nem hiszik nekem? Akkor gondoljanak azokra a római rabszolgákra, akik Spartacus vezetésével megtanították félni a mindenható birodalmat! Gondoljanak azokra a névtelenekre, akik 1789. július 14-én megostromolták a Bastille-t, vagy 1917 februárjában Szentpéterváron eltemették a cári Oroszországot! Gondoljanak azokra az emberekre, akik 1953-ban, 1956-ban, 1968-ban pusztá kézzel mentek neki a dübörgő tankoknak Berlin, Poznan, Varsó, Budapest és Prága utcáin! És gondoljanak azokra az ezrekre, akik éppen most, miközben én az átlaggyomor teherbírására irányuló hiábavaló gondolatokkal vesződöm ebben a sötétzárkában, Pekingben, a Mennyei Béke terén gíggadtan néznek szembe a halálos fenyegetéssel...

Természetesen mindez nem segít rajtam. Egyedül vagyok ebben a ső-

tétzárkában, és szégyellnem kell magam. Mert hogyhogy a gyomor? Hogy jön ő ahhoz, hogy túltegye magát rajtam, kikapcsolja az akaratomat, és olyan döntéseket hozzon, amelyeket semmi esetre sem az ő szintjén, azaz vegetatív szinten kell meghozni? Rendszerben van: a félelem, igen, a félelem a vegetatív területről ered. De éppen ezért: a félelem leküzdésének máshonnan kellene fakadnia.

Ezek után azonban meg kell kérdeznem: Hogyan viselkedtem volna, ha zsigereim nem avatkoznak közbe ilyen illetlen módon? Attól tartok, hogy együtt tapsoltam volna a többiekkel, egész egyszerűen azért, mivel mindenki más tapsolt. Úgy tűnik, hogy amit mindenki tesz, annak veszélyes és gonosz sodrása van, amely magával ragadja az embert, és megfosztja annak lehetőségétől, hogy akár csak a gondolat is felmerüljön benne: másként is dönthetett volna. Nos, biztos, hogy ez sem lett volna helyes. Ennek a sodrásnak engedni nem kevésbé megszegyenítő és megáldozó, mint zsigereink hangulatának áldozatává válni. Saját akaratom és saját döntési apparátusunk mindkét esetben eleve ki van kapcsolva, s az ember ezt nem fogadhatja el. Ráadásul: Ha gyermekként rossz fát tettem a tűzre, nem mehettem azzal anyámhoz, hogy „a többiek is azt tették”. Ilyenkor megvetően elhúzta a száját, és így szólt: „Na és? Ha a többiek a kútba ugranak, te is utánuk ugrasz?” Persze a logika sántított; nem csupán azért, mert közel s távol nem volt kútunk, ahová beugorhattunk volna; fontosabb volt, hogy mások sem gondoltak soha arra, hogy kútba ugorjanak – ezek szerint e tekintetben pontosan úgy viselkedtem, mint mások. Ennek ellenére világos volt, mire utalt ezzel az ironikus kérdéssel: az, hogy a többiek tesznek – vagy éppen nem tesznek – valamit, még távolról sem elég ok ahhoz, hogy mi is tegyünk, vagy ne tegyünk. Magyarul: saját tetteinkért vagy mulasztásainkért nem varrhatjuk mások nyakába a felelőséget; természetesen a gyomrunkra sem háríthatjuk.

És mégis: többé vagy kevésbé mindnyájan ezt tesszük, de közben persze csodálkozunk kell azon, hogy gyomrunk, amely többnyire félelemből és szorongásból fakadó hajbókolásra kényszerít minket, egyszerűen csak felfordul – hogy ne mondjuk: bedilizik –, és félelmet nem ismerő hőst csinál belőlünk. Az állatvilágban nincs ehhez fogható. Vagy mégis? Ó igen. A legfélénkebb állatból is tűzokádó sárkány lesz, ha utócai megvédéséről van szó. Ez nyilván benne van az állatnak nevezett bioló-

giai számítógép programjában. És mi a helyzet velünk, emberekkel? Lehetőséges, hogy a „szabadságkód” ott rejlik valahol a génjeinkben?

Én nem tudom, hölgyeim és uraim, de szégyen reánk, ha így áll a helyzet. Végül is igen nagyra vagyunk azzal, hogy önálló, értelmes lények, autonóm emberek vagyunk. Az alapkérdés azonban ez: Hogyan viselkedjünk vegetatív idegrendszerünk rezdüléseitől és a tömeg szívóhatásától függetlenül, ha olyan hatalomba ütközünk bele, amellyel semmit, de semmit nem tudunk szembeállítani?

Rettenetes, ősrégi kérdés. Hiszen rabszolgák és rabszolgatartók, elnyomottak és elnyomók mindig is léteztek, csak a formák változtak, miközben egyébként azt kell mondanunk, hogy a 20. század az elnyomás egészen groteszk formáit teremtette meg. Az még csak érthető, hogy az embernek rabszolgaként nincs mit nevetnie és nem szabad morognia, vagy legalábbis hangosan nem; de normális esetben nem várják el egy rabszolgától, hogy örömeiben ujjongjon, és naponta nagy hangon hirdesse, mennyire szabadnak és boldognak érzi magát. De manapság pontosan ezt kívánják meg tőlünk; sőt, idióta szövegű, pompás dalokat kell énekelnünk a rabszolgatartók dicsőségére, és tisztára kell nyalnunk azokat a csizmákat, amelyekkel hol fenékbe, hol hasba rúgnak minket. Ebben nem veszek részt, hölgyeim és uraim, és ez most már nem a gyomrom túlérzékenységétől van; ó nem, ez a sötétzárka felnyitotta a szememet!

Természetesen fel kell tennünk a kérdést: Miért vesz részt mindenki – vagy legalábbis majdnem mindenki – ebben a hajmeresztő és undorító esztelenységben? No jó: biztosan léteznek olyan emberek, akik mindent lenyelnek, amit mondanak nekik; gyengeelméjűség mindig is létezett, alighanem mindig is létezik majd; ám ezek a gyengeelméjűek – érdekes módon többnyire értelmiségiek – csak a kisebbséget alkotják. Egészen biztosan sokkal nagyobb azoknak a semmihez sem értő csódlényeknek a száma, akik vaskos személyes érdekből bömbölnnek együtt a többiekkel, akik éppen csak azt akarják, hogy könnyebb legyen a sorsuk, röviden, az opportunista, akik különösen visszataszító társaságot alkotnak. De eddig a pontig valamelyest még értem a dolgot. De mi van a többiekkel, a kétségtelenül túlnyomó többséggel? Hiszen a legtöbb ember pontosan úgy látja a dolgokat, mint én, s azt is tudja, hogy a képmutatás semmit sem hoz a konyhájára, így is, úgy is dolgozniuk kell, így is, úgy is kizsákmányolják őket... Mégis örömet színlelnek, majd szét-

veti őket a lelkesedés, és valahányszor beléjük rúgnak, peckes hurrát kiáltanak. Ez nem megy a fejembe, hölgyeim és uraim! Nem, távol áll tőlem, hogy az erkölcsi prédikátort akarjam játszani, mégis szemükre kell vetnem kedves kor- és sorstársaimnak, hogy rendkívül ostobán viselkednek. Világos: rabszolgaként az embernek tudomásul kell vennie bizonyos rendkívül kellemetlen és igazságtalan dolgokat, de ezt hallgatva is teheti. Minden örütségre, amit feltálnak nekünk, méltóságteljes, nem ellenséges, még csak nem is megvető, hanem csak közönyös hallgatással lehetne felelni, s az minden szónál beszédesebben hirdetni: Hát jó, ismerjük a dörgést, azt is tudjuk, mit kell tennünk, meg is tesszük, még ha kelletlenül is, különben, egyébként pedig lesajnáljuk az egészet! Mi történhetne velünk? Végül is nem lehet egy egész népet bezárni, fölakasztani még kevésbé. Ki fogja akkor építeni az ah, oly ragyogó jövőt, ki fog gondoskodni a rabszolgatartók testi jólétéről? A hallgató többség megfoghatatlan, s ezért megtámadhatatlan is. Amíg azonban a többség nem hallgat, hanem teli torokból fújja az elnyomók nótáját, csehül állunk. Hja, még rabszolgaként is tudnunk kellene hallgatni! Ha erre nem vagyunk képesek, akkor pontosan azt kapjuk, amit megérdemlünk. Meglehet, a hallgatással sem nyerhetünk sokat, talán semmit sem, de legalább megtarthatnánk azt a meghatározatlan, talán meg is határozhatatlan valamit, amit emberi méltóságnak hívnak. Hogy ez pontosan micsoda, nem tudom, hölgyeim és uraim, de ha még sokáig ülök ebben a sötétzárkában, talán rájövök. Mindenesetre úgy tűnik számomra, hogy valami érzékeny, törekény és drága dolog, mint egy ősrégi, lehetővékony porcelánból készült kínai váza. Kétségtelen: tönkremehet, nyers erőszakkal el lehet pusztítani, tehát nagyon kellene vigyáznunk rá, attól pedig végképp óvakodnunk kellene, hogy mi magunk verjük szét.

Ezt nem akarom, és nem is fogom megtenni, hölgyeim és uraim! Nem tudom, hogy elevenen elhagyhatom-e majd ezt a sötétzárkát, de hogy őszintén legyek: ez már nem is érdekel különösebben. Sőt, úgy látom, a sötétzárka az ideális hely annak számára, aki sem azt nem akarja, hogy mások megsértsék emberi méltóságát, sem önmaga nem akar kárt tenni abban, s még csak bemocskolni sem akarja.

Ha azonban minden várakozás ellenére egyszer mégiscsak megpillantanám a napvilágot, és a jövőben is rabszolgaéletet kellene élnem... Nos, hölgyeim és uraim, megígérem önöknek: Továbbra is hallgatag rabszolga leszek!